

**МОДАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ
ПРОБЛЕМАТИЧНОЇ ДОСТОВІРНОСТІ В ЕМОТИВНОМУ КОНТЕКСТІ:
МОДЕЛЬ СЕНСОРНО-РЕФЛЕКТИВНО-ЕМОЦІЙНОГО СИНТЕЗУ**

Охріменко Валерія Ігорівна,

канд. філол. наук, доц., докторант

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті розглядається модальне значення проблематичної достовірності у висловленнях на позначення емоційної реакції / стану та розробляються засади побудови моделі сенсорно-рефлексивно-емоційного синтезу.

Ключові слова: модальність, проблематична достовірність, емотивний контекст, сенсорно-рефлексивно-емоційний синтез.

Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю комплексного розгляду категорії модальності у сучасній лінгвістиці, що характеризується поліпарадигмальністю.

Метою статті є розробка функціональної моделі сенсорно-рефлексивно-емоційного синтезу модальних висловлень проблематичної достовірності в емотивному контексті з погляду теорії прототипів.

Об'єкт дослідження становлять трансфрастичні зв'язки модальних висловлень проблематичної достовірності в емотивному контексті, їхнє співвідношення з перцептивним, рефлексивним та емотивним модусом.

Предметом дослідження є висловлення з модальним значенням проблематичної достовірності на позначення емоційної реакції / стану.

Наукова новизна дослідження полягає у першій спробі у сучасній лінгвістиці розгляду трансфрастичних зв'язків модального висловлення у зіставленні з кореферентною ситуацією та текстовим корелятом.

Постановка загальної проблеми та її зв'язок з науковими завданнями. Загальна проблема полягає у комплексному дослідженні модальних значень, започаткованого у серії колективних монографій під загальною редакцією О.В. Бондарко [Бондарко 1987], [Бондарко 1990], [Бондарко 1991], [Бондарко 1992], [Бондарко 1996], об'єднаних концепцією функціонально-семантичного поля.

Визначення **категорій модальності** та **модусу** та встановлення мовних засобів їх вираження відносяться до найбільш дискусійних питань, що не мають на сьогоднішній день вирішення у сучасній лінгвістиці. Найбільш розповсюдженим підходом до розгляду категорії модальності у минулому столітті є її поділ на об'єктивну та суб'єктивну [Белова 1998]; при цьому слід відмітити позицію Ю.С. Степанова, яку ми повністю поділяємо, що модальність слід класифікувати на об'єктивно відносну та суб'єктивно відносну [Степанов 1981]. Дослідження категорії модальності у русистичі зазнали впливу В.В. Виноградова [Виноградов 1975], у той час як у французькому і європейському мовознавстві – впливу Ш. Баллі [Баллі 1955], що призвело до **абсолютизації** модальності та модусу, їхнього розведення за протилежними полюсами і пошуку мовних засобів, що слугують для вираження категорії

модальності та категорії модусу, а також спільних мовних засобів вираження та співвідношення даних категорій за обсягом [Гак 1978], [Панфілов 1971]. Ми вважаємо, що у сучасній лінгвістиці доцільно розглядати модальність і модус у **синтезі**. У контексті зміни парадигм лінгвістичних знань, що характеризується зміщенням дослідницьких акцентів від структурно-семантичного до функціонального, виникає концепція функціонально-семантичного поля, підґрунтям якого стає проекція логіко-понятійних категорій на мовні, а модальне висловлення розглядається з опорою на категоріальну ситуацію. З нашого погляду, доцільним є розгляд модального висловлення з опорою на кореферентну ситуацію об'єктивної дійсності та текстовий корелят як її вербалізацію. Такий підхід дозволить розширити поняття категоріальної ситуації, поєднати модальність та модус, а також з'ясувати закономірності контамінації модальних значень на фразовому / трансфрастичному рівнях.

У концепції ФСП проблематична достовірність визначалась як категоріальна ситуація (проста, категорична та проблематична достовірність), що співвідносились з функціонуванням мовних засобів вираження модального значення істинності (мікрополе істинності функціонально-семантичного поля достовірності) [Бондарко 1990, 163, 167]. На відміну від точки зору, прийнятої у концепції ФСП, ми виділяємо **модальне значення проблематичної достовірності** з фіксованими маркерами – мовними засобами вираження: дієсловами "*sembrare*", "*parere*" – *здаватись*. У нашій концепції поняття категоріальної ситуації замінюється на **кореферентну ситуацію** об'єктивної дійсності та **текстовий корелят** як її вербалізацію. Такий підхід є спробою зблизити категорії модальності та модусу.

Аналіз контексту вживання модальних висловлень проблематичної достовірності на позначення емоційного реагування у співвіднесенні з фрагментом об'єктивної дійсності, вербалізованою у тексті, дозволив виявити значимість тісного взаємозв'язку кореферентних дійсності ситуацій – перцептивної, рефлексивної й емотивної, що відображається на їхніх функціональних параметрах. Розгляд у загальних рисах співвідношення між модусом та модальністю з огляду на кореферентну ситуацію об'єктивної дійсності та текстовий корелят дає змогу: 1) виявити параметри синтезу кореферентних ситуацій перцепції, рефлексії, емотивності; 2) виявити особливості відображення зазначених параметрів у текстовому кореляті; 3) побудувати функціональну модель висловлень з модальним значенням проблематичної достовірності на позначення емоційної реакції / стану.

Розглянемо **емоційну кореферентну ситуацію**. Емоційна ситуація є трьохкомпонентною сутністю, контамінацією "перцепція – рефлексія – емоційна реакція", при цьому перцептивний та рефлексивний компонент має набір параметрів, що відрізняються від прототипних. **Параметри перцептивності** емоційної кореферентної ситуації (ЕКС) можна представити у такий спосіб: 1) ситуативність (*hic et nunc*); 2) конкретність; 3) опора на емпіричні знання; 4) суб'єкт є компонентом ситуації; 5) інтроспекція. Відхиленням від прототипу перцепції є такі параметри: 1) порушення нейтрального режиму "сканування дійсності": негомогенне сприйняття, сконцентрована увага, цілеспрямованість; 2) принцип релевантної виділе-

ності чинника, що каузує цілеспрямоване сприйняття. **Параметрами рефлексивності** як компоненту ЕКС, що збігаються з параметрами контамінації перцепції і рефлексії, є: 1) єдність кореферентної ситуації; 2) суб'єкт є невід'ємним компонентом ситуації; 3) мінімальне часове зміщення між перцепцією і рефлексією як оцінкою перцепції. Проте якщо контамінація перцепції та рефлексії спостерігається у випадку ідентифікації, кваліфікації, якісної характеристики об'єкта спостереження (сенсорний синтез – оцінка – ідентифікація / якісна характеристика), що типово не передбачає емоційної реакції, то контамінація **"перцепція – рефлексія – емоційна реакція"** містить додатковий компонент: до зазначеної схеми додається й емоційна реакція, що вказує на ненейтральність для мовця – суб'єкта модальної оцінки об'єкта спостереження. Маємо схему: перцепція → трансформація у рефлексію за принципом релевантної виділеності → трансформація в емоційну реакцію за принципом релевантної виділеності.

Таким чином, функціональність параметрів контамінації перцепції, рефлексії й емоційності можна визначити таким чином: емоційна реакція існує у режимі перцепції: перцепція стає негомогенною (стимул, що порушує нейтральний режим сканування дійсності → цілеспрямована ненейтральна перцепція з концентрацією уваги → оцінка фрагменту дійсності (контамінація перцепції і рефлексії) → емоційна реакція). У момент негомогенності перцепції починається співіснування перцептивності й емоційності. Наступний етап: у режимі рефлексії здійснюється оцінка фрагменту об'єктивної дійсності, що викликає емоційний тип реагування.

Для емоційної кореферентної ситуації мають значення такі чинники, як високий ступінь ентропії – неочікуваність інформації для мовця – суб'єкта модальної оцінки, що корелює зі значимістю; ентропія / значимість корелюють з силою емоційної реакції. Усе вищесказане відноситься до прототипу емоційної кореферентної ситуації. Проаналізований масив прикладів дозволяє класифікувати ЕКС, що визначаються зміною прототипних параметрів, у такий спосіб: 1) модель синергії сенсорно-рефлексивно-емоційного синтезу (прототип); 2) модель сенсорно-емоційного синтезу з вилученням рефлексії (мінімальне відхилення від прототипу); 3) модель домінування рефлексії (відхилення від прототипу); 4) модель домінування перцепції: порушення сенсорно-рефлексивно-емоційного синтезу. Розглянемо детальніше.

1. МОДЕЛЬ СИНЕРГІЇ СЕНСОРНО-РЕФЛЕКСИВНО-ЕМОЦІЙНОГО СИНТЕЗУ (прототип). Розглянемо приклад, що дозволяє прослідкувати механізм дії параметрів прототипної ЕКС.

Giannetto Rutolo, fingendo di voler osservare i cavalli che entravano nella pista, volse il binocolo sui due. Visibilmente, gli tremavano le mani. Ogni sorriso, ogni gesto, ogni attitudine di Ippolita gli dava un atroce dolore. Quando abbassò il binocolo, egli era assai smorto. Aveva sorpreso negli occhi dell'amata, che si posavano sullo Sperelli, quello sguardo ch'egli ben conosceva poiché n'era stato, un tempo, illuminato di speranza. Gli parve che tutto ruinasse intorno a lui. Un lungo amore finiva, troncato da quello sguardo, irreparabilmente. Il sole non era più il sole; la vita non era più la vita (D'Annunzio, 86).

Параметром, характерним для контамінації перцепції, рефлексії й емоційності є референтний суб'єкт як невід'ємний компонент перцептивної ситуації (*Giannetto Rutolo*). Спостерігаючи за присутніми з ложі опери, Джаннетто Рутоло раптом побачив, як його коханка розмовляє з Андреа Спереллі. З цього моменту порушується режим нейтрального сканування дійсності: включається увага і дії суб'єкта модальної оцінки стають цілеспрямованими. Так, він наводить на них бінокль; мовним засобом вираження цілеспрямованого спостереження є семантика наближеності (*volse il binocolo sui due*). Оцінка фрагменту дійсності, що спостерігається безпосередньо, є емоційно насиченою: відбувається співіснування перцепції і емоційної реакції (*Visibilmente, gli tremavano le mani – було видно, що у нього тремтіли руки*), емотивно насиченої перцепції і рефлексії (*Ogni sorriso, ogni gesto, (...) di Ippolita gli dava un atroce dolore – кожна посмішка, кожен жест...Ippoliti причиняли йому нестерпний біль*). Показовим є вживання ЛО – кванторів всезагальності, що стосуються всієї перцептивної ситуації (усі дії суб'єкта, на який спрямовано спостереження). Висновок мовця, що ґрунтується на емпіричних знаннях у режимі спостереження *hic et nunc*, корелює з емоційною реакцією максимальної насиченості – йому здається, що все зруйнувалось навколо нього (*Gli parve che tutto ruinasse intorno a lui*); дане висловлення має модальне значення проблематичної достовірності з маркером *gli parve*. У даному модальному висловленні міститься інформація про протиставлення суб'єкта, сконцентрованого на власних негативних відчуттях, оточуючій реальності, яка втрачає сенс (*Il sole non era più il sole; la vita non era più la vita*). Модальне висловлення проблематичної достовірності збігається з категорією інтроспекції, що вказує на результат сенсорно-рефлексивно-емоційного синтезу і корелює з інформативною завершеністю мікротеми текстового кореляту даної ситуації: *відбувається перехід до наступного абзацу з уведенням нової мікротеми*. Зазначимо також, що ситуативність виявляється у послідовному відтворенні механізму дії параметрів ЕКС.

Основні параметри ПРОТОТИПНОЇ емоційної кореферентної ситуації (ЕКС) у співвіднесенні з вербалізацією у **текстовому кореляті** визначаються у такий спосіб: 1) суб'єкт як невід'ємний компонент перцепції (*мовні засоби – референція до суб'єкта*); 2) порушення гомогенності перцепції: чинником каузації цілеспрямованого спостереження і концентрації уваги є значимий для мовця фрагмент оточуючої дійсності (*мовні засоби – референція до суб'єкта / об'єкта зацікавленості, темпоральні маркери з семантикою раптовості, ЛО семантики наближення*); 3) у момент порушення режиму нейтрального сканування дійсності відбувається співіснування перцепції, рефлексії (оцінки перцепції) й емоційного реагування (*мовні засоби – ЛО з семантикою перцепції, емотивно насичені ЛО (з перевищенням міри якості), ЛО – квантори всезагальності, що відносяться до всієї перцептивної ситуації з суб'єктом, на який спрямовано спостереження*); 4) експліцитний висновок мовця, що ґрунтується на **сенсорно-рефлексивно-емоційному синтезі**, закономірно вводиться висловленням з модальним значенням *проблематичної достовірності* і містить інформацію про протиставлення суб'єкта, сконцентрованого на

власних відчуттях (переважно негативних) оточуючій дійсності; 5) збіг модального висловлення проблематичної достовірності з категорією **інтроспекції**, що вказує на **результат сенсорно-рефлексивно-емоційного синтезу** і корелює з **інформативною завершеністю** текстового кореляту ситуації даного типу; 6) ситуативність, що полягає у послідовному відтворенні у текстовому кореляті механізму **синергії сенсорно-рефлексивно-емоційного синтезу**.

2. МОДЕЛЬ СЕНСОРНО-ЕМОЦІЙНОГО СИНТЕЗУ з вилученням рефлексії (мінімальне відхилення від прототипу).

E alle prime gocce di pioggia rare e sventate: "Viva! Viva la divina Provvidenza!" Non lo gridava soltanto quel centinaio di persone che parevano impazzite dalla gioia su la spianata del Castello, ma tutte le campane delle chiese squillanti a distesa, ma Ràbbato intera dai balconi, dalle finestre, dalle vie, dalle piazze dove la gente si era riversata per inebriarsi dello spettacolo della pioggia fina, fitta, e che ancora sembrava incredibile (Capuana, 109).

Йдеться про емоційну реакцію населення на довгоочікуваний дощ, багатомісячна відсутність якого у південних регіонах Італії спричинила засуху й загрожувала гибелі врожаїв та голоду. З першими краплями дощу не вигукували: "Слава Провидінню!" лише сотня осіб, що, здавалось, збожеволіли з радості (*che parevano impazzite dalla gioia*). Прототипні параметри ЕКС у ситуаціях даного типу (модель сенсорно-емоційного синтезу) визначаються у такий спосіб: 1) суб'єкт є невід'ємним компонентом ситуації перцепції (*референція до суб'єкта*); 2) порушення гомогенності перцепції; 3) у момент порушення нейтрального режиму сканування дійсності співіснують перцепція та емоційна реакція, у *темпоральному плані – митєвість* (модальне значення проблематичної достовірності на позначення емоційної реакції); 4) синтез перцепції та емоційної реакції існує при "виключенні" рефлексії через ентропію, пов'язану з неочікуваністю (мовні засоби вираження – проблематична достовірність на позначення оцінки бажаного явища (*sembrava incredibile*); 5) збіг модального висловлення проблематичної достовірності з категорією ІНТРОСПЕКЦІЇ, що вказує на результат сенсорно-рефлексивно-емоційного синтезу і корелює з інформативною ентропією як компонентом текстового кореляту; 6) ситуативність, що полягає не у послідовному відтворенні механізмів дії параметрів ЕКС, а вказування відразу на результативність.

3. МОДЕЛЬ ДОМІНУВАННЯ РЕФЛЕКСІЇ (відхилення від прототипу)

Don Fabrizio quella sensazione la conosceva da sempre. Erano decenni che sentiva come il fluido vitale, la facoltà di esistere, la vita insomma, forse anche la volontà di continuare a vivere andassero uscendo da lui lentamente ma continuamente come i granellini che si affollano e sfilano ad uno ad uno, senza fretta e senza soste, dinanzi allo stretto orifizio di un orologio a sabbia (...)

Tal altra volta, più spesso, si era inorgoglitto di essere quasi solo ad avvertire questa fuga continua mentre attorno a lui nessuno sembrava sentire lo stesso; e ne aveva tratto motivo di disprezzo per gli altri, come il soldato anziano disprezza il coscritto che si illude che le pallottole ronzanti intorno siano dei mosconi innocui (Di Lampedusa, 215-216).

У даному мікротексті йдеться про психоемоційний стан мовця, зумовлений атиповою перцепцією – відчуттям плину часу. З віком дону Фабріціо здається, що його життєві сили стали схожими на піщинки у годиннику, що неквапливо і неспинно відмічають рух часу, що минає, як і його життя. Відмітимо передусім, що 1) суб'єкт є компонентом узагальненої перцепції: маємо неситуативність (порушення основної характеристики прототипної ситуації перцепції); 2) порушення гомогенності перцепції має місце у різних часових планах, а не в режимі *hic et nunc*; темпоральні маркери вказують на презумпцію існування у минулому перцепції – кванторність (*quella sensazione la conosceva da sempre*), зміщення у план минулого (*Erano decenni che sentiva*); 3) домінантним компонентом є рефлексія – оцінка перцепції у N-кількості ситуацій, що формують емоційний стан суб'єкта; характерним є протиставлення емоційного стану суб'єкта емоційному стану інших осіб, що вказує на психологічне дистанціювання, самоізоляцію (*nessuno sembrava sentire lo stesso*); домінування рефлексії виявляється у вживанні у висловленні з модальним значенням проблематичної достовірності метафоричних порівнянь; 4) підґрунтям експліцитного висновку мовця є оцінка власного психоемоційного стану як результат N-кількості перцепцій в минулому; 5) має місце співіснування категорій ретроспекції та інтроспекції у текстовому кореляті, що співвідноситься з даним типом ЕКС; 6) узагальнена ситуативність – дескрипція рефлексивного компоненту ЕКС – розкриття механізму дії чинників, що призводять до формування психоемоційного стану суб'єкта модальної оцінки.

4. МОДЕЛЬ ДОМІНУВАННЯ ПЕРЦЕПЦІЇ: ПОРУШЕННЯ СЕНСОРНО-РЕФЛЕКТИВНО-ЕМОЦІЙНОГО СИНТЕЗУ (максимальне відхилення від прототипу).

Il marchese di Roccaverdina, con le mani dietro la schiena, sembrava assorto nel contemplare lo spettacolo dei fitti lampi che si accendevano nell'oscurità della serata, seguiti dal quasi non interrotto roboare dei tuoni.

"C'è l'avvocato", replicò la vecchia accostandosi.

Egli si riscosse, guardò la nutrice e parve percepire soltanto dopo alcuni istanti il suono della voce di lei e il senso delle parole.

"Fallo entrare", rispose (Capuana, 19).

У наведеному прикладі маємо максимальну кількість параметрів прототипної ситуації перцепції: 1) суб'єкт є невід'ємним компонентом ситуації; 2) протікання перцептивної ситуації у режимі *hic et nunc*; 3) нейтральний режим "сканування дійсності". Ситуації типу "Модель домінування перцепції" ми вважаємо максимальним відхиленням від прототипу, оскільки відбувається максимальне порушення параметрів прототипу ЕКС, що можна узагальнено охарактеризувати як **порушення сенсорно-рефлексивно-емоційного синтезу**. Розглянемо основні параметри ситуації даного типу: 1) суб'єкт є невід'ємним компонентом перцептивної ситуації; 2) має місце **зовнішній чинник** порушення гомогенності перцепції, а не внутрішній: маркіз – суб'єкт сприйняття не помічає того, що відбувається навколо: здається, що він занурився у спостереження за грозою, що має ось-ось поча-

тись (*sembrava assorto nel contemplare lo spettacolo dei fitti lampi*), і не реагує на слова покоївки, що зайшла до його кімнати, яка змушена підійти ближче і повторно інформувати маркіза про прихід адвоката; тобто каузатором порушення гомогенності перцепції є вербальні / невербальні дії комуніканта; пригнічення перцепції мовця корелює з пригніченим психоемоційним станом (модальне значення проблематичної достовірності); 3) момент порушення гомогенності перцепції, зумовленої зовнішніми чинниками (активне втручання комуніканта) корелює з відстроченою у часі реакцією мовця; маркером є модальне значення проблематичної достовірності: (*parve percepire soltanto dopo alcuni istanti*); 4) пригнічення перцепції та психоемоційного стану корелює з пригніченням рефлексивної діяльності мовця; 5) висловлення з модальним значенням проблематичної достовірності на позначення порушення сенсорно-рефлексивно-емоційного синтезу задає текстову категорію **проспекції** і свідчить про незавершену комунікацію, що виявляється у частотності висловлень стимулювання вербальної / невербальної діяльності мовця (*ЛО семантики наближення, повтор*); 6) ситуативність співвідноситься з текстовим корелятом у послідовному відтворенні механізму порушення сенсорно-рефлексивно-емоційного синтезу.

Отже, **принципом вичленення прототипу** емоційної кореферентної ситуації є **синергія сенсорно-рефлексивно-емоційного синтезу**. Висловлення з модальним значенням проблематичної достовірності вказує на результат процесу сенсорно-рефлексивно-емоційного синтезу, причому чинник, що запускає дію механізму синтезу, корелює зі значимістю для мовця – суб'єкта модальної оцінки фрагменту об'єктивної дійсності, що порушує нейтральність перцепції і стимулює цілеспрямоване сприйняття. Відхилення від прототипу є пов'язаним з модифікацією одного з компонентів вказаного механізму: сенсорного або рефлексивного.

В статье рассматривается модальное значение проблематической достоверности в высказываниях, обозначающих эмоциональную реакцию / состояние и разрабатываются основы построения модели сенсорно-рефлексивно-эмоционального синтеза.

Ключевые слова: модальность, проблематическая достоверность, эмотивный контекст, сенсорно-рефлексивно-эмоциональный синтез.

The article focuses on a modal meaning of problematic trustworthiness in the utterances of emotional reaction / state. The basis of model of sensorial-reflexological-emotional synthesis is elaborated.

Key words: modality, problematic trustworthiness, emotional context, sensorial-reflexological-emotional synthesis.

Література:

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Шарль Балли. – М.: Иностранная литература, 1955. – 416 с.
2. Белова А.Д. Лінгвістичні аспекти аргументації (на матеріалі сучасної англійської мови): автореф. дис. ...докт. філол. наук: 10.02.04 / А.Д. Белова. – К.: КУ імені Тараса Шевченка, 1998. – 30с.
3. Бондарко А.В. Теория функциональной грамматики: Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис: [коллективная монография в 6 т.] / Отв. ред. Александр Владимирович Бондарко / Бондарко А.В., Неделков В.П., Храковский В.С. и др. – Ленинград: Наука, 1987.

4. *Бондарко А.В.* Теория функциональной грамматики: Темпоральность. Модальность: [коллективная монография в 6 т. / Отв. ред. Александр Владимирович Бондарко / Беляева Е.И., Корди Н.Н., Цейтлин С.Н. и др.]. – Ленинград: Наука, 1990.
5. *Бондарко А.В.* Теория функциональной грамматики: Персональность. Залоговость: [коллективная монография в 6 т. / Отв. ред. Александр Владимирович Бондарко / Бондарко А.В., Булыгина Т.В., Гак В.Г., Шмелев А.Д. и др.]. – СПб: Наука, 1991.
6. *Бондарко А.В.* Теория функциональной грамматики: Субъектность. Объектность. Коммуникативная перспектива высказывания. Определенность / неопределенность: [коллективная монография в 6 т. / Отв. ред. Александр Владимирович Бондарко / Бондарко А.В., Селивестрова О.Н., Прозорова Л.А., Пупынин Ю.А. и др.]. – СПб: Наука, 1992.
7. *Бондарко А.В.* Теория функциональной грамматики: Качественность. Количественность: [коллективная монография в 6 т. / Отв. ред. Александр Владимирович Бондарко / Павлов В.М., Пупынин Ю.А., Смирнов И.Н. и др.]. – СПб: Наука, 1996.
8. *Бондарко А.В.* Теория функциональной грамматики: Локативность. Бытийность. Посессивность. Обусловленность [коллективная монография в 6 т. / Отв. ред. Александр Владимирович Бондарко / Гак В.Г., Рахилина Е.В., Реферовская Е.А. и др.]. – СПб: Наука, 1996.
9. *Виноградов В.В.* О категории модальности и модальных словах в русском языке / В.В. Виноградов // Избранные труды. Исследования по русской грамматике. – М.: Наука, 1975. – С.53-87.
10. *Гак В.Г.* О категориях модуса предложения / В.Г. Гак // Предложение и текст в семантическом аспекте (Межвуз. темат. сборник). – Калинин, 1978. – С. 19-26.
11. *Панфилов В.З.* Взаимоотношение языка и мышления / В.З. Панфилов. – М.: Наука, 1971. – 232 с.
12. *Степанов Ю.С.* Имена. Предикаты. Предложения / Ю.С. Степанов. – М.: Наука, 1981. – 360 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. *Capuana L.* Il Marchese di Roccaverdina. – Roma: Biblioteca Economica Newton, 1998. – 192 p.
2. *D'Annunzio G.* Il piacere. – Roma: Biblioteca Economica Newton, 2003. – 268 p.
3. *Di Lampedusa G.T.* Il Gattopardo. – Milano: Feltrinelli, 1992. – 251 p.